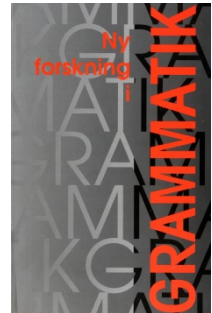


Ny Forskning i Grammatik

Titel: Sagforhold, propositioner og den danske indikativ
Forfatter: Kasper Boye
Kilde: Ny Forskning i Grammatik 20, 2013, s. 31-52
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>



© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2013

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sagforhold, propositioner og den danske indikativ

Kasper Boye

1. Indledning

Sondringen mellem sagforhold og proposition spiller en central rolle i Functional Grammar (f.eks. Dik & Hengeveld 1991) og Functional Discourse Grammar (Hengeveld & Mackenzie 2008), men har ellers kun været genstand for begrænset opmærksomhed i den sprogvidenskabelige litteratur. Den forstås konsekvent – selv hos funktionalister – som en ontologisk sondring mellem denoterbare (intensionelle eller ekstensionelle) entiteter. I denne artikel forsøger jeg at vise, at sondringen er relevant for beskrivelsen af en række tværproglige kontraster og således fortjener langt større opmærksomhed, end den har fået (afsnit 2). Derefter argumenterer jeg på baggrund af tværproglige generaliseringer for, at den ontologiske forståelse af sondringen er inadækvat (afsnit 3), hvorpå jeg udvikler en adækvat funktionel-kognitiv forståelse (afsnit 4 og 5). På denne baggrund, der bygger på en række tidligere publikationer (Boye 2002, 2010a, 2010b, 2012), giver jeg til slut (afsnit 6) et svar på spørgsmålet: Hvad betyder den danske indikativ?

Først må det præciseres, hvad der forstås ved “sagforhold” og “proposition”. Det, der her kaldes ved den rent danske term “sagforhold”, kendes i den engelsksprogede litteratur under navne som “state of affairs” (Loux 1998; Svenonius 1994; Dik & Hengeveld 1991), “event” (Vendler 1967; Schüle 2000), “action” (Lees 1960), “activity” (Dixon 2006) og “second-order entity” (Lyons 1977). Tilsvarende kendes det, der her i overensstemmelse med bl.a. Loux (1998), Svenonius (1994) og Schüle (2000) kaldes “proposition”, også under navne som “propositional content” (f.eks. Dik & Hengeveld 1991), “fact” (Lees 1960; Vendler 1967; Dixon 2006) og “third-order entity” (Lyons 1977). Der hersker således en del terminologisk forvirring på området. Den forvirring bliver ikke mindre af, at flere af de nævnte termer har yderligere, ikke-beslægtede eller kun moderat beslægtede anvendelser. Et eksempel er termen “proposition”, der ofte bruges generelt om sætningsindhold og langt fra altid i den mere

snævre forstand, der er relevant her. Andre eksempler er termerne “event” og “activity”, der i litteraturen om aspekt og aktionsart betegner noget helt andet, end hvad der her forstås ved sagforhold. Forvirringen bliver komplet, når termen “state of affairs”, der for det meste bruges om sagforholdet, hos Huang (1975) bruges om propositionen.

Blandt de forskere, der har beskæftiget sig med sondringen mellem sagforhold og proposition, er der ikke desto mindre bred enighed om substansen. Sagforhold og proposition kan, uden at man gør nogen af de nævnte forskere uret, foreløbigt defineres, som følger:

Foreløbig definition af sagforhold

Et sagforhold er en kompleks betydningsenhed, der prototypisk udtrykkes af (evt. nominaliserede) sætninger, og som (repræsenterer noget, der) kan siges at forekomme (jf. f.eks. Loux 1998: 132; Lyons 1977: 445; Dik & Hengeveld 1991: 233).

Foreløbig definition af proposition

En proposition er en kompleks betydningsenhed, der prototypisk udtrykkes af (evt. nominaliserede) sætninger, og som kan siges at have en sandhedsværdi (jf. f.eks. Loux 1998: 132; Lyons 1977: 445; Dik & Hengeveld 1991: 233).

Sagforhold og proposition er altså to forskellige slags komplekse betydningsenheder, der prototypisk udtrykkes af (evt. nominaliserede) sætninger. Når kun propositioner, og ikke sagforhold, defineres som noget, der kan siges at have en sandhedsværdi, indebærer det, at kun propositioner udgør information om verden i strengeste forstand: Hvordan begrebet sandhedsværdi i øvrigt end forstås, må det forstås som en relation mellem en repræsentation af verden og verden selv. Det, der er sandt, stemmer overens med verdens beskaffenhed, mens det, der er falsk, ikke gør det. Epistemisk evaluering angår netop forholdet mellem en repræsentation af verden og verden selv. Af definitionerne følger således et diagnostisk kriterium for propositioner: **Kun propositioner, og ikke sagforhold, kan evalueres epistemisk.** Det følger med andre ord, at hvis en given sproglig konstruktion kan konstrueres med et epistemisk sprogligt element – dvs. et evidentialt eller epistemisk modalt element (Boye 2012) – så er der tale om en konstruktion, der udtrykker en proposition (semantisk-kontekstafhængigt eller pragmatisk-kontekstafhængigt).

2. Eksempler på kontraster mellem sagforhold og proposition

Sondringen mellem sagforhold og proposition er relevant for beskrivelsen af en række semantiske kontraster i en række genetisk forskellige og geografisk adskilte sprog. Hernedenfor eksemplificeres disse kontraster. De eksemplificerede kontraster findes alle i konstruktioner, der mere eller mindre ukontroversielt kan beskrives som komplementer.

Betragt først betydningskontrasten mellem perceptionsverberne i (1).

- (1) a. *Ib så [Bo spille fodbold].*
 b. *Ib så [at Bo spillede fodbold].*

Den kan karakteriseres som en kontrast mellem direkte eller umiddelbar perception i (1a) og indirekte perception eller – mere præcist – videns tilegnelse i (1b) (Boye 2002). I overensstemmelse hermed beskriver komplementet i (1a) selve sanseindtrykket eller den situation, der perciperes, mens det i (1b) beskriver et stykke viden eller information, der tilegnes. (1b) forudsætter således ikke – i modsætning til hvad der gælder for (1a) – at Ib faktisk bevidnede Bos boldspil. (1b) er forenelig med en situation, hvor det eneste, Ib så, var et par fodboldstøvler i Bos skab. Den semantiske komplementkontrast lader sig uden videre beskrive som en kontrast mellem sagforhold i (1a) og proposition i (1b). Det, der perciperes i (1a), er netop noget, der kan siges at forekomme – betydningen af komplementet er (en repræsentation af) noget, der kan siges at forekomme. Og den information, der tilegnes i (1b), er netop information i den strenge forstand, at den kan være sand eller falsk. I overensstemmelse hermed er det kun (1b), der opfylder det ovenfor anførte diagnostiske kriterium for propositioner og kan konstrueres med et epistemisk element. (2b) er fuldt acceptabel, mens (2a) er komplet uacceptabel, så længe *måske* læses som havende hele komplementet *Bo spille fodbold* i sit skopus (nærmere herom i Boye 2012: Kap. 4).

- (2) a. **Ib så [Bo måske spille fodbold].*
 b. *Ib så [at Bo måske spillede fodbold].*

Tilsvarende kontraster er kendt fra en række andre sprog, og de kan beskrives på samme vis (se Dik & Hengeveld 1991, Schüle 2000, Boye 2010a, 2012 og referencerne deri). I mandarinkinesisk er kontrasten ikke kodet, men kon-

tekstafhængig. (3) kan læses på to måder: som en beskrivelse af umiddelbar perception (3a) eller som en beskrivelse af videnstilegnelse (3b).

Kinesisk (Boye 2010a)

- (3) *Wǒ juéde [tā zài nàr xiě-xìn].*
 jeg føle han CVB der skrive-brev¹
 a. 'Jeg følte ham skrive et brev'.
 b. 'Jeg følte at han var ved at skrive et brev'.

De to læsninger kan uden videre forbindes med hver sin læsning af komplementet *tā zài nàr xiě-xìn*: en sagforholdslæsning (3a) og en propositionel læsning (3b). I overensstemmelse med det diagnostiske kriterium for propositioner udelukkes således sagforholdslæsningen, når komplementet konstrueres med et epistemisk element som *kě néng* ('måske').

- (4) *Wǒ juéde [tā kě néng zài nàr xiě-xìn].*
 jeg føle han måske CVB der skrive-brev
 a. *'Jeg følte ham [måske skrive et brev]'.
 b. 'Jeg følte at han måske var ved at skrive et brev'.

Med eksempel (5) til (7) forholder det sig som med eksempel (1): De udviser alle 1) en overordnet betydningskontrast (svarende til den mellem umiddelbar perception og videnstilegnelse), 2) en morfosyntaktisk komplementkontrast og 3) en dertil svarende semantisk komplementkontrast, men ingen overordnet morfosyntaktisk kontrast. I alle tilfælde kan den semantiske komplementkontrast holdes ansvarlig også for den overordnede betydningskontrast, og i alle tilfælde kan den uden videre analyseres som en kontrast mellem sagforhold og proposition. I (5) er den overordnede betydningskontrast en kontrast mellem "knowhow" – viden om, hvordan man handler – i (5a) og propositionel viden om noget, der kan være sandt eller falsk, i (5b).

1. I artiklen anvendes følgende glosseringsforkortelser: 1 = 1. person; 2 = 2. person; 3 = 3. person; ACC = akkusativ; CLF = klassifikator; COMP = komplementmarkør; CORE = kerneelement; CVB = converbal; DAT = dativ; DECL = deklarativ; DET = determinator; GEN = genitiv; IND = indikativ; INF = infinitiv; IMPm = imperativ (modus); IMPs = imperativ (sætningstype); NEG = negation; NMLZ = nominaliseringsmarkør; OBJ = objekt; PST = præteritum; Q = interrogativ; REAL = realis.

Jakaltek (Craig 1977: 241, 235)

- (5) a. *Wohtaj* [*hin watx'en kap camixe*].
 jeg.vide jeg.lave ? CLF/DET skjorte
 'Jeg ved hvordan man laver skjorter'.
- b. *Wohtaj* [*tato ay tzet ch'alaxoj jet bay chon toj tu*].
 jeg.vide COMP være hvad
 blive.givet til.os hvor vi.gå ? det
 'Jeg ved at de vil give os noget der hvor vi skal hen'.

I (6) er den overordnede betydningskontrast en kontrast mellem to slags glemsomhed: handlingsglemsomhed i (6a) og propositionel glemsomhed i (6b). Det, der ikke må glemmes i (6a), er en handling – eller med ordvalget fra definitionerne ovenfor: (en repræsentation af) noget, der kan siges at forekomme. Det, der ikke må glemmes i (6b), er et stykke information, der kan være sandt eller falsk.

Tyrkisk (Kornfilt 1997: 51)

- (6) a. *Lütfen* [*pencere-yi aç-mağ*]-ı *unut-ma!*
 venligst vindue-ACC åbne-INF-ACC glemme-NEG
 'Glem venligst ikke at åbne vinduet!'
- b. *Lütfen* [*pencere-yi aç-tığ*-ın]-ı *unut-ma!*
 venligst vindue-ACC åbne-NMLZ-2SG-ACC glemme-NEG
 'Glem venligst ikke at du åbnede vinduet!'

(7) har i modsætning til de ovenfor anførte eksempler ikke samme overordnede verbum i a- og b-sætningerne. Bortset fra det er kontrasten mellem (7a) og (7b) helt parallel med kontrasterne i disse eksempler: (7a) beskriver en direktiv talehandling, i hvilken en person bedes eller bydes foretage en bestemt handling (vente). Komplementet i (7a) beskriver denne handling, dvs. det udtrykker et sagforhold. (7b) beskriver derimod (fraværet af) en assertiv talehandling, i hvilken et stykke information, der kan være sandt eller falsk, overleveres (jf. Boye 2002 om forskellen på danske infinitivkonstruktioner med og uden infinitivmærket *at*). Komplementet i (7b) udtrykker denne information, dvs. en proposition. Bemærk, at de propositionelle nominaliseringssuffikser i (7b) og (6b) er allomorfer af samme morfem, som er forskelligt fra såvel det sagforholdsmarkerende nominaliseringssuffiks i (7a) som det ligeledes sagforholdsmarkerende infinitivsuffix i (6a).

Tyrkisk (Kornfilt 1997: 53, 52)

- (7) a. *Ahmed-e* [ben-i bekle-me-sin]-i söyle-di-m.
 Ahmet-DAT jeg-ACC vente-NMLZ-3SG-ACC sig-PST-1SG
 'Jeg bad Ahmet vente på mig'.
 b. (*Sen*) *ban-a* [Ahmed-in öl-düğ-ün]-ü anlat-ma-dı-n.
 (du) jeg-DAT Ahmet-GEN dø-NMLZ-3SG-ACC fortælle-NEG-
 PST-2SG.
 'Du fortalte mig ikke at Ahmet var død'.

Modalverbet i (8) kan læses på to måder.

- (8) *Han kan være i huset.*
 a. 'Det er muligt for ham at være i huset'.
 b. 'Det er muligt at han er i huset'.

I a-læsningen er det ikke-epistemisk; i b-læsningen er det epistemisk. De to læsninger er korreleret med hver sin læsning af den tilknyttede infinitivkonstruktion, der uden videre kan analyseres som hhv. en sagforholdslæsning (a-læsningen) og en propositionel læsning (b-læsningen) – ja, det er faktisk standardanalysen (se f.eks. Lyons 1977: 842-843; Palmer 1979: 35; Perkins 1983: 7-8; Boye 2001, 2005a). I a-læsningen beskrives således en fysisk (dynamisk) eller social (deontisk) mulighed for, at den handling eller tilstand, der beskrives med *han være i huset*, forekommer. I b-læsningen beskrives en rationel eller erkendelsesmæssig (epistemisk) mulighed for, at den information, der udtrykkes af infinitivkonstruktionen, er sand. Igen går den epistemiske evaluering hånd i hånd med propositionen – helt i overensstemmelse med det diagnostiske kriterium for propositioner. A-læsningen kan naturligvis fastholdes, selv hvis der indsættes et epistemisk adverbium, som i *han kan sandsynligvis være i huset*, men kun såfremt *sandsynligvis* læses som havende skopus også over modalverbet og ikke kun infinitivkonstruktionen.

Betragt som et sidste eksempel (10).

- (9) a. *her singing of the aria*
 b. *her singing the aria*

Kontrasten mellem (9a) og (9b) er blevet analyseret som udtryk for en kontrast mellem hhv. sagforhold og proposition af f.eks. Lees (1960: 59-73), Vendler (1967: 122-146), Fraser (1970) og Schüle (2000: 49-89).

3. Den traditionelle, denotationelle forståelse og dens problemer

I afsnit 1 blev sagforhold og propositioner defineret foreløbigt som komplekse betydningsenheder, der hhv. (repræsenterer noget, der) kan siges at forekomme, og kan siges at have en sandhedsværdi. Som sagt gør definitionerne ikke traditionen uret. Men med parentesens “(repræsenterer noget, der)” er de faktisk mere forsigtige end traditionen, for i den traditionelle forståelse af sondringen mellem sagforhold og proposition er der ingen tale om repræsentation. Sondringen forstås som en helt og holdent denotationel sondring mellem to ontologiske typer af referenter.

Traditionel, denotationel definition af sagforhold

Et sagforhold er en denoterbar entitet, som kan forekomme.

Traditionel, denotationel definition af proposition

En proposition er en denoterbar entitet, som har en sandhedsværdi.

Denne forståelse genfindes klart og umiskendeligt hos både generativistiske og formelsemantiske forskere (f.eks. Svenonius 1994: Kap. 2, afsnit 3.1) og – mere overraskende – funktionalister (f.eks. Hengeveld 1989: 128; se Harder 1996: 236).

Der er et alvorligt problem i denne forståelse. Problemet er, at intet i den indebærer, at propositioner er mere komplekse end sagforhold. I Functional Grammar og Functional Discourse Grammars lagdelte struktur findes propositioner ganske vist i laget over sagforhold, men såvel Functional Grammar som Functional Discourse Grammar abonnerer utvetydigt på den denotationelle forståelse af sondringen (se f.eks. Hengeveld 1989: 128 og Hengeveld & Mackenzie 2008: 166 om “states-of-affairs”, dvs. sagforhold), og mens noget, der “har en sandhedsværdi”, rimeligvis må opfattes som mere abstrakt end noget, som “kan forekomme”, er der intet, der tilsiger, at der skulle være en kompleksitetsforskel på de to slags denoterbare entiteter.

Når dette er et problem, er det, fordi der er god grund til netop at forstå sondringen som omfattende en forskel i kompleksitet: For tilfælde, hvor kontrasten mellem sagforhold og proposition er kodet i en morfologisk simpel kontrast, lader der til at gælde en stærk tværsproglig tendens til, at eksplicit markering af sagforhold implicerer eksplicit markering af proposition. I to undersøgelser

af perceptionsprædikatskomplementer svarende til dem i (1) til (4) i tilsammen 35 sprog (Schüle 2000, Boye 2010a) blev der således ikke konstateret kontraster, hvor sagforhold og proposition markeres af hhv. tilstedeværelsen og fraværet af et morfem. Der blev derimod attesteret kontraster, hvor sagforhold og proposition markeres af hver sit eksplicitte morfem, som i (10), og – hvad der er mere vigtigt – kontraster, hvor sagforhold og proposition markeres af hhv. fraværet og tilstedeværelsen af et morfem, som i (11) og (12) (Boye 2010a: 397-398). I (10) til (12) har a-eksempler sagforholdskomplementer, og b-eksempler propositionelle komplementer

Tyrkisk (Kornfilt 1997: 50; Boye 2010a: 398)

- (10) a. (Ben) *Ahmed-in* öl-me -*sin-i* *duy-du-m.*
 jeg [Ahmet-GEN dø-NMLZ-3SG]-ACC høre-PST-1SG
 ‘Jeg hørte Ahmet dø’.
- b. (Ben) *Ahmed-in* öl-diğ-*ün-ü* *duy-du-m.*
 jeg [Ahmet-GEN dø-NMLZ-3SG]-ACC høre-PST-1SG
 ‘Jeg hørte at Ahmet døde’.

Tukang Besi (Donohue 1999: 403-404)

- (11) a. *No-’ita-’e*
 3REAL-sc-3OBJ
 [*no-kanalako* *te* *osimpu*].
 3REAL-stjæle CORE ungkokosnød
 ‘Hun så ham stjæle kokosnøden’.
- b. *No-’ita-’e*
 3REAL-sc-3OBJ
 [*kua* *no-kanalako* *te* *osimpu*].
 COMP 3REAL-stjæle CORE ungkokosnød
 ‘Hun så at han havde stjålet kokosnøden’.

(Boye 2010a: 398)

- (12) a. *Bjarne Riis*] *ses* [__ *stå og snakke med* *Sarevok...*
 b. *Nationalbanken*] *ses* [at *stå for en ganske betydelig del af omsætningen.*

Når denne tværsproglige tendens taler for, at propositioner er mere komplekse end sagforhold, har det at gøre med ikonicitet. I overensstemmelse med princippet om diagrammatisk ikonicitet (f.eks. Croft 2003: 201-204) er den tværsproglige tendens, ifølge hvilken eksplicit markering af sagforhold

implicerer eksplicit markering af proposition, belæg for den opfattelse, at propositioner omfatter samme betydningselementer som sagforhold, men også noget mere, som ikke omfattes af sagforhold²:

Sagforhold	~	x
Propositioner	~	x + y

Som sagt er problemet for den traditionelle, denotationelle forståelse, at intet i den tilsiger, at propositioner er mere komplekse end sagforhold. Dertil kommer et mere generelt problem: “The intuition behind iconicity is that the structure of language reflects in some way **the structure of experience**” (Croft 2003: 102; fremhævelse tilføjet) – i modsætning til kognitivt ufordøjet ontologisk struktur. Ifølge denne intuition er det teoretisk umuligt for den traditionelle, denotationelle forståelse at motivere den ovenfor nævnte tværproglige tendens.

4. En kognitiv og instrukssemantisk model

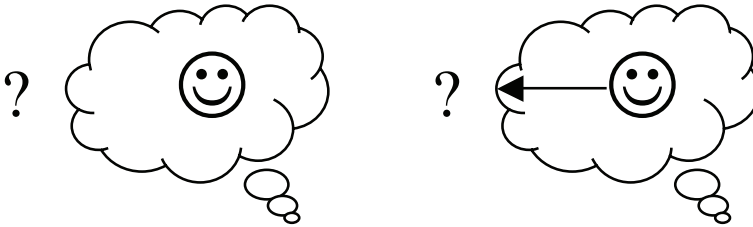
I det følgende præsenteres en kognitiv og instrukssemantisk model af sondringen mellem sagforhold og proposition (Boye 2012: Kap. 5). I modsætning til den traditionelle, denotationelle forståelse indebærer den, at propositioner er mere komplekse end sagforhold, og den tillader således helt ligetil en redegørelse for den ovenfor omtalte tværproglige tendens.

Udgangspunktet er, at sondringen mellem sagforhold og proposition må forstås som en forskel i referentiel status snarere end en kontrast mellem forskellige typer af denoterbare referenter. Det relevante referencebegreb stammer fra Lyons (1977), ifølge hvilken reference 1) adskiller sig fra deskriptiv betydning (“sense”, konceptualisering) og 2) er en intentional handling (Lyons 1977: 177-178). Denne handling kan karakteriseres som **stipuleringen af en referent**. Den idémæssige hovedhjørneste er nu, at sagforhold er

2 Ikonicitet er ikke den eneste mulige motivation for den tværproglige tendens. Et alternativ er økonomi: Hyppighed motiverer korthed i udtrykket, og man kunne opstille den hypotese, at tendensen til, at eksplicit markering af sagforhold implicerer eksplicit markering af proposition, er motiveret af, at konstruktioner, der udtrykker sagforhold, er hyppigere end konstruktioner, der udtrykker propositioner. Denne alternative hypotese kan imidlertid for perceptionsprædikatskomplementers vedkommende afvises såvel empirisk som teoretisk (Boye 2010a: 399-400).

ikke-refererende, hvorimod propositioner er refererende: Sagforhold er rene beskrivelser af situationer, mens propositioner både beskriver situationer og stipulerer eksistensen af situationer i verden, der svarer til beskrivelsen. Denne forståelse af sagforhold og propositioner er forenelig med en opfattelse af dem, ifølge hvilken de både kan optræde som semantiske og som pragmatisk betydningsenheder. Som alle andre betydningsenheder er de grundlæggende pragmatisk fænomener, sprogbrugsfænomener: Beskrivelse og reference er grundlæggende intentionelle handlinger, der finder sted i en given situation. Men intentionelle handlinger kan kodes (jf. Searle 1984 om “derived intentionality”), og som mange andre betydningsenheder kan både sagforhold og propositioner være konventionalt associerede med sprogligt udtryk og således optræde som semantiske, strukturelle fænomener, dvs. som konventionelt sprogligt potentiale.

Næste skridt er en kognitiv model. Modellen hviler på den antagelse, at sproglig reference beror på vores kognitive evne til at relatere koncepter til verden: at konstruere koncepter som repræsentationer af noget i verden (“referenter”). Det er her afgørende, at den kognitive konstruktion af koncepter som repræsentationer af noget i verden forstås som uafhængig af verdens beskaffenhed – om der faktisk er referenter eller ej. Forskellen på et koncept, der ikke er konstrueret som refererende, og et koncept, der er konstrueret som refererende, er illustreret i figur 1, hvor tankeboblerne symboliserer kognitionens og koncepternes domæne, de glade ansigter koncepter, og pilen den kognitive konstruktion af et koncept som refererende, og hvor spørgsmålet uden for tankeboblerne illustrerer det forhold, at den kognitive konstruktion af et koncept som refererende er uafhængig af, om der faktisk er en referent i verden eller ej.

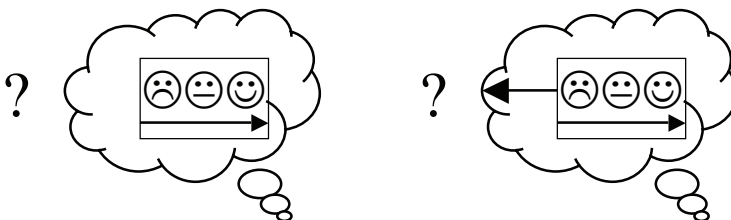


Koncept ikke konstrueret som refererende

Koncept konstrueret som refererende

Figur 1: Forskellen på et koncept, der ikke er konstrueret som refererende, og et koncept, der er konstrueret som refererende.

Sagforhold er lingvistisk vakte koncepter, der ikke er konstrueret som refererende. Propositioner er lingvistisk vakte koncepter, der er konstrueret som refererende. Som omtalt i afsnit 1 er både sagforhold og proposition komplekse betydningsenheder, der prototypisk udtrykkes af (evt. nominaliserede) sætninger. De er med andre ord prædikationelle betydningsenheder. Som prædikationelle betydningsenheder er de kognitivt defineret ved den type koncepter, de vækker: langackerske “processer” (sekventielt skannede koncepter) i modsætning til langackerske “ting” (Langacker 1987, 1991). Figur 2 illustrerer en fuldt færdig kognitiv model af sagforhold og propositioner. Figuren er næsten identisk med figur 1. Den eneste forskel er, at de glade ansigter er erstattet med små tegneserier (triste ansigter, der bliver glade i den højrevendte pils retning), som symboliserer langackerske processer.



Proces ikke konstrueret som refererende

Proces konstrueret som refererende

Figur 2: Forskellen på en langackersk proces, der ikke er konstrueret som refererende, og en langackersk proces, der er konstrueret som refererende.

Billedet til venstre i figur 2 er en illustration af den kognitive konstruktion, der vækkes af et sagforhold, mens billedet til højre illustrerer den kognitive konstruktion, der vækkes af en proposition.

Sidste skridt er en indlejring af denne kognitive model i en instrukssemantisk model. I instrukssemantik à la Harder (1996, 2007) forstås kodede (semantiske) sproglige betydninger som instrukser om at handle – herunder instrukser om at vække kognitive strukturer. Det er imidlertid uklart, hvordan ikke-kodede, kontekstafhængige (pragmatiske) betydninger skal forstås. Begrebet instruks smager for meget af kode (konvention) til at omfatte sådanne betydninger. Jeg foreslår derfor begrebet **sproglig tilskyndelse** som fællesnævner for al sproglig betydning. **Sproglig instruks** kan da reserveres til den kodede, konventionelle underafdeling. I overensstemmelse hermed kan sagforhold og proposition defineres endeligt, som følger:

Instrukssemantisk definition af sagforhold

Et sagforhold er en sproglig tilskyndelse til at vække en langackersk proces, der ikke er konstrueret som refererende.

Instrukssemantisk definition af proposition

En proposition er en sproglig tilskyndelse til at vække en langackersk proces, der er konstrueret som refererende.

De sproglige tilskyndelser kan som sagt være semantiske – dvs. kodede instrukser. Det er tilfældet i (1), her gentaget som (13), hvor det infinitte komplement i a-sætningen er kodet (konventionelt associeret) med sagforholdsbetydning, mens det finite komplement i b-sætningen er kodet med propositionel betydning.

- (13) a. *Ib så [Bo spille fodbold].*
 b. *Ib så [at Bo spillede fodbold].*

Men alternativt kan de være pragmatiske – ikke-kodede, kontekstafhængige. Det er tilfældet i (8), her gentaget som (14), hvor den infinitte konstruktion som tidligere beskrevet kan læses som udtrykkende enten et sagforhold (a-læsningen) eller en proposition (b-læsningen).

- (14) *Han kan være i huset.*
 a. ‘Det er muligt for ham at være i huset’.
 b. ‘Det er muligt at han er i huset’.

5. Fordele ved den kognitive og instrukssemantiske model

Nedenfor opregnes fem fordele ved den kognitive og instrukssemantiske model af sagforhold og propositioner. Den traditionelle, denotationelle forståelse deler kun den første af disse fordele.

Den første fordel er, at den kognitive og instrukssemantiske model indfanger intuitioner om specifikke kontraster mellem sagforhold og proposition. Betragt igen (6), her gentaget som (15).

Tyrkisk (Kornfilt 1997: 51)

- (15) a. *Lütfen* [pencere-yi aç-mağ]-ı unut-ma!
 venligst vindue-ACC åbne-INF-ACC glemme-NEG
 ‘Glem venligst ikke at åbne vinduet!’
- b. *Lütfen* [pencere-yi aç-tığ-m]-ı unut-ma!
 venligst vindue-ACC åbne-NMLZ-2SG-ACC glemme-NEG
 ‘Glem venligst ikke at du åbnede vinduet!’

I a-sætningen vækker komplementet en konceptualisering af en handling, der ikke må glemmes, men den refererer ikke. Den stipulerer ikke eksistensen af en handling, som konceptualiseringen er en repræsentation af. Hele idéen med at ytre a-sætningen er netop at bringe en sådan handling i stand. I b-sætningen vækker komplementet en konceptualisering af en handling, der er konstrueret som refererende – et stykke information om en handling i verden. Det kan efterfølgende nægtes eller bekræftes, at der faktisk er en situation, som konceptualiseringen er en repræsentation af.

Den anden fordel er, at modellen fremhæver forståelsen af propositioner som mere komplekse end sagforhold og dermed er forenelig med den tværsproglige tendens, der blev beskrevet i afsnit 3: Propositioner omfatter samme slags konceptuelle strukturer og lingvistiske tilskyndelser, som sagforhold gør, men også noget mere: en referencestruktur og tilskyndelsen til at vække en sådan. Modellen er således fuldt forenelig med Functional Grammars, Functional Discourse Grammars og Dansk Funktionel Lingvistik's placering af propositioner over sagforhold i den lagdelte indholdsstruktur: Det højereliggende lags tilskyndelser til at vække en konceptuel struktur, der er konstrueret som refererende, omfatter det lavereliggende lags tilskyndelser til at vække en konceptuel struktur.

elle strukturer til verden. Det er kun propositioner, der udgør information om verden i den strenge forstand, at de relaterer forestillinger om verden til verden. Epistemisk evaluering har netop at gøre med forholdet mellem vores forestillinger og verden (Boye 2012: Kap. 5).

6. Hvad betyder den danske indikativ?

Sondringen mellem sagforhold og proposition og den kognitive og instruks-semantiske model af de to størrelser gør det muligt at give et præcist svar på spørgsmålet, hvad den danske indikativ betyder. Ved den danske indikativ forstås i overensstemmelse med dansk grammatisk tradition en verbalbøjning, en modus, der omfatter to tempusmorfemer præsens og præteritum og indgår i et system, hvori den kontrasterer med imperativ (se Hansen & Heltoft 2011: 663-666, 734-735 for et alternativ til traditionen; Hansen & Heltofts analyse baserer sig på “idealistisk generalisering” (generalisering i form af *Gesamtbe-deutung*), en tilgang, jeg har kritiseret i en artikel i 12. udgave af nærværende skrift (Boye 2005b)):

- (17) a. *kast-er* IND
 b. *kast-edē* IND
 c. *kast-__* IMPm

Indikativmodus (IND) forefindes i to af de tre helsætningstyper deklarativ (DECL), interrogativ (Q) og imperativ (IMPs), hvorimod imperativmodus (IMPm) kun forefindes i den sidste af de tre typer:

- | | | | | <u>Modus</u> | <u>Helsætningstype</u> |
|------|----------------------|-----------------------|--|--------------|------------------------|
| (18) | a. <i>Nu kast-er</i> | <i>hun bolden.</i> | | IND | DECL |
| | b. <i>Kast-er</i> | <i>hun bolden nu?</i> | | IND | Q |
| | c. <i>Kast-__</i> | <i>bolden nu!</i> | | IMPm | IMPs |

Nøglen til besvarelsen af det ovenfor stillede spørgsmål er en analyse, der forbinder de tre helsætningstyper med sondringen mellem sagforhold og proposition. Analysen er, som følger:

Helsætningstyper og kontrasten mellem sagforhold og proposition

Deklarativer koder propositioner:

- **Deklarativer** koder **assertioner** (f.eks. Searle 1989: 540; Dik 1997: 300-304), og assertioner omfatter **propositioner**.

Interrogativer koder propositioner:

- **Interrogativer** koder **polære spørgsmål**, og polære spørgsmål omfatter **propositioner**.

Imperativer koder kun sagforhold:

- **Imperativer** koder “**påbud**”, og påbud omfatter **sagforhold**, men ikke propositioner (jf. Hengeveld 1990: 7; Leech 1981: 75-76).

Der er to argumenter for denne analyse. Det ene er i overensstemmelse med det diagnostiske kriterium for propositioner, at kun deklarativer og interrogativer kan evalueres epistemisk (jf. Aikhenvald 2004, 2010 og Boye 2012 om tværspørgsforhold). Både deklarativer og interrogativer kan således gnidningsløst konstrueres med det epistemiske adverbium *måske*, mens imperativer ikke kan.

					<u>Modus</u>	<u>Helsætningstype</u>
(19)	a.	<i>Nu kast-er hun måske bolden.</i>			IND	DECL
	b.	<i>Kast-er hun måske bolden nu?</i>			IND	Q
	c.	<i>*Kast-__ måske bolden nu!</i>			IMPm	IMPs

Betragt også sætningen i (20).

(Boye 2012: 215; jf. Boye 2010b: 299)

(20) *Så løb du bare væk.*

- a. ‘Løb bare væk, så!’ (Imperativlæsning)
- b. ‘Så forlod du os bare’. (Deklarativlæsning)

(20) er (i hvert fald i det skrevne sprog) tvetydig og kan læses enten som en imperativ (a) eller som en deklarativ (b). Hvis sætningen tilføjes et epistemisk adverbium som f.eks. *angivelig*, udelukkes imperativlæsningen.

(Boye 2012: 215; jf. Boye 2010b: 299)

(21) *Så løb du **angivelig** bare væk.*

- a. *‘Løb bare væk, så!’ (Imperativlæsning)
- b. ‘Så forlod du os bare’. (Deklarativlæsning)

Det andet argument har at gøre med en forskel i pragmatisk potentiale på de tre helsætningstyper. Deklarativer koder som sagt assertioner (propositioner), men kan bruges til også at udføre polære spørgsmål (propositioner) og påbud (sagforhold). Interrogativer koder polære spørgsmål (propositioner), men kan bruges til også at udføre assertioner (propositioner) og påbud (sagforhold). Imperativer koder påbud (sagforhold), men kan **ikke** bruges til at udføre assertioner (propositioner) eller polære spørgsmål (propositioner) (Boye 2010b; jf. Sinclair & Coulthard 1975: 29)³. Dvs. deklarativer og interrogativer kan bruges til at udføre den type talehandling (som indirekte talehandling), som imperativer koder (som direkte talehandling), men imperativer kan *ikke* bruges til at udføre de typer talehandlinger (som indirekte talehandlinger), som deklarativer og interrogativer koder (som direkte talehandlinger). Denne asymmetri kan helt oplagt forstås som en konsekvens af det asymmetriske forhold mellem sagforhold og propositioner: Propositioner (kodet af deklarativer og interrogativer) omfatter sagforhold (kodet af imperativer), men ikke omvendt (jf. afsnit 3-5).

Hvad betyder så den danske indikativ? Jo, indikativ forefindes i netop de to propositionelle helsætningstyper. Indikative helsætninger er således propositionelle. De har sagforholdet – instruks om at vække en langackersk proces – tilfælles med imperative modsvarigheder, men de har i modsætning til imperativerne en ekstra instruks, som kodes af indikativmærket. Indikativmærket (præsens eller præteritum) har nogenlunde samme betydning som tukang besis *kua* (jf. afsnit 5): **Det udtrykker en instruks om at konstruere den langackerske proces i dets skopus som refererende.** (Se også Harder 1996: 236 og Boye 2010a: 403-408 om relationen mellem tempus og propositionel status).

3. Sinclair & Coulthard skriver (1975: 29): “Usually the grammatical types declarative, interrogative, imperative, realize the situational categories *statement, question, command*, but this is not always so. Of the nine possible combinations – declarative statement, declarative question, declarative command, and so on – there is only one we cannot instance: imperative statement”. Også imperative spørgsmål er imidlertid umulige, hvis man ser bort fra komplekse sætninger som *Fortæl, om det er rigtigt*, hvor et sagforholdskodende imperativverbal er konstrueret med et propositionelt komplement. Ifølge Coulthard (privat korrespondance), er det sandsynligvis netop sådanne komplekse sætninger, Sinclair og han havde i tankerne, da de ikke udelukkede imperative spørgsmål. Bemærk, at hvis man inddrager komplekse sætninger, er også imperative assertioner (*imperative statements*) mulige: *Naar Verden hader eder, da vid, at den har hadet mig førend eder*.

Med denne analyse følger der to bonusser: For det første implicerer analysen en semantisk sondring mellem imperativ som helsætningstype (IMPs, defineret i kraft af tomt eller fraværende fundamentfelt og optionelt subjekt) og imperativ som modus (IMPm, defineret ved fraværet af indikativsuffikset). Denne sondring modsvarer sondringen mellem deklarativ og interrogativ på den ene side (helsætningstyper) og indikativ på den anden (modus). Ligesom deklarativen og interrogativen koder IMPs illokutionær værdi. IMPs koder illokutionen påbud – i modsætning til assertion (deklarativ) og polært spørgsmål (interrogativ). IMPm koder derimod, ligesom det er tilfældet med indikativ, ikke illokutionær værdi. Hvor indikativen markerer proposition, markerer IMPm sagforhold: **En imperativ verbalform udtrykker således en tilskyn-delse til at vække en langackersk proces (der ikke er konstrueret som refererende)**. IMPs og IMPm markerer således ikke redundant det samme. Der er en funktionel arbejdsdeling mellem dem.

For det andet implicerer analysen en motivation for den morfologiske asymmetri mellem indikativ og imperativ (præsens-/præteritumsmarkering vs. fraværet af markering) eksemplificeret i (17) ovenfor. Denne asymmetri er i overensstemmelse med en tværsproglig tendens til, at indikativmærker er morfologisk mere komplekse end imperativmærker (König & Siemund 2007: 303-304; jf. Aikhenvald 2010: 44-47). Med den foreslåede analyse af indikativ bliver det klart, at denne tværsproglige tendens er en søster til den, der gælder for komplementer til perceptionsprædikater: **EksPLICIT markering af sagforhold implicerer eksPLICIT markering af proposition**. Denne tendens viser sig m.a.o. både i helsætninger og i komplementer til perceptionsprædikater, og den afspejler i begge tilfælde ikonisk det forhold, at propositioner er mere komplekse end sagforhold⁴.

Den foreslåede analyse af den danske indikativ rejser to spørgsmål. Det ene er, om den holder også for indikativer i ledsætninger. Svaret er, at det gør den i langt de fleste tilfælde helt uproblematisk (jf. Boye 2010b: 297; 2012: 206-

4 Som omtalt i fodnote 2 i forbindelse med diskussionen af komplementer til perceptionsprædikater er ikonicitet ikke den eneste mulige motivation for den tværsproglige tendens. Et alternativ er økonomi. Når det gælder helsætninger, kunne man således opstille den hypotese, at tendensen til, at eksPLICIT markering af sagforhold implicerer eksPLICIT markering af proposition, er motiveret af, at imperativer (sagforholdskodende) er hyppigere end indikativer (propositions-kodende). Denne hypotese er imidlertid helt usandsynlig: Indikativer er – sandsynligvis i alle sprog – langt hyppigere end imperativer.

207). I overensstemmelse med det diagnostiske kriterium for propositioner kan såvel indikative komplementer (22) som indikative adverbielle sætninger (23) og indikative relativsætninger (24) konstrueres med et epistemisk adverbium.

- (22) *Sveriges statsminister Carl Bildt siger [at det tilsyneladende er russiske ubåde ...].*
 (23) *Khazraji blev skudt [fordi han angiveligt planlagde et kup mod Saddam ...].*
 (24) *Ritt Bjerregaard og Svend Auken har indgået en alliance [der øjensynlig er ubrydelig].*

Det er imidlertid ikke alle indikative ledsætninger, der uden problemer kan konstrueres med et epistemisk adverbium (Sune Sønderberg Mortensen, privat korrespondance).

- (25) *[Før de (?måske) flyttede ind,] var de spændte på indeklimaet.*
 (26) *Jeg gider ikke [at hun (?måske) driller].*

Når det gælder (25), kan man forklare vægringen derved, at propositionen i ledsætningen allerede bliver evalueret epistemisk inden tilføjelsen af *måske*: Konjunktionen *før* forudsætter vished om propositionen ‘de flyttede ind’. (26) er mere kringlet. Det er slet ikke indlysende, at ledsætningen er propositionel. Man kan måske forklare konstruktionen som resultatet af strukturel tvang: Der er rekrutteret en propositionel ledsætning, fordi der er behov for at udtrykke en prædikation (‘hun driller’) med primært argument (‘hun’) som argument for ‘gide’, og fordi dansk er fattigt på produktive ikke-propositionelle prædikationer med primære argumenter. I (26) er altså muligvis kun det sagforhold, der udtrykkes af ledsætningen, relevant for helheden, men det betyder ikke, at sætningen ikke også udtrykker en proposition (for propositioner omfatter sagforhold).

Det andet spørgsmål er, hvorved de forskellige indikativmærker og de forskellige anvendelser af disse adskiller sig. Hvad er f.eks. forskellen på den temporale og den hypotetiske anvendelse af præteritum? Det er oplagt at forestille sig, at de forskellige mærker og anvendelser koder forskellige slags referencer. Man kunne f.eks. foreslå, at temporal præteritum konstruerer den verden, der refereres til, som eksisterende, mens hypotetisk præteritum konstruerer den som hypotetisk. Den nærmere analyse må imidlertid vente til en anden gang. I nærværende fremstilling er pointen kun den generelle, at indikativ markerer proposition og som sådan koder en instruks om at konstruere en langackersk proces som refererende.

7. Sammenfatning

Denne artikels hovedpointer er følgende. 1) Sondringen mellem sagforhold og proposition er relevant for beskrivelsen af en række tværsproglige kontraster. 2) Den traditionelle, denotationelle forståelse af sondringen er inadækvat, for så vidt som den er ude af stand til at indfange den tværsproglige tendens, ifølge hvilken eksplicit markering af sagforhold implicerer eksplicit markering af proposition. 3) Der er gode grunde til at forstå sondringen kognitivt og instrukssemantisk, som følger: Sagforhold er lingvistiske tilskyndelser til at vække langackerske processer, der ikke er konstrueret som refererende, mens propositioner er lingvistiske tilskyndelser til at vække langackerske processer, der er konstrueret som refererende. 4) Det danske indikativmærke er et propositionsmærke: Det udtrykker en instruks om at konstruere en langackersk proces som refererende.

Henvisninger

- Aikhenvald, A.Y. (2004). *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- Aikhenvald, A.Y. (2010). *Imperatives and commands*. Oxford: Oxford University Press
- Boye, K. (2001). The force-dynamic core meaning of Danish modal verbs, *Acta Linguistica Hafniensia* 33, 19-66.
- Boye, K. (2002). Den danske infinitivneksus – distribution, funktion og diakroni, *Danske Studier* 2002, 17-68.
- Boye, K. (2005a). Modality and the concept of force-dynamic potential, i A. Klinge & H.H. Müller (red.), *Modality. Studies in form and function*, London: Equinox, 49-80.
- Boye, K. (2005b). Semantisk analyse og afvigelser mellem sprogbrug og sprogstruktur, i K. Boye, L. Heltoft, A. Jensen, E.S. Jensen & R. Therkelsen (red.), *Ny forskning i grammatik* 12, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 27-46.
- Boye, K. (2010a). Reference and clausal perception-verb complements, *Linguistics* 48.2, 391-430.
- Boye, K. (2010b). Evidence for what? Evidentiality and scope, i B. Wiemer & K. Stathi (red.), *Database on evidentiality markers in European languages*, særnummer af: *Sprachtypologie und Universalienforschung* 63.4, 290-307.
- Boye, K. (2012). *Epistemic meaning: A crosslinguistic and functional-cognitive study*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Craig, C.G. (1977). *The structure of Jacaltec*. Austin: University of Texas Press.

- Croft, W. (2003). *Typology and universals* (2. udg.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dik, S.C. (1997). *The theory of Functional Grammar, Part 1: The structure of the clause* (red. K. Hengeveld). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Dik, S.C. & K. Hengeveld. (1991). The hierarchical structure of the clause and the typology of perception-verb complements, *Linguistics* 29, 231-259.
- Dixon, R.M.W. (2006). Complement clauses and complementation strategies in typological perspective, i R.M.W. Dixon & A.Y. Aikhenvald (red.), *Complementation*, Oxford: Oxford University Press, 1-48.
- Donohue, M. (1999). *A grammar of Tukang Besi*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Fraser, B. (1970). Some remarks on the action nominalization in English. i R.A. Jacobs & P.S. Rosenbaum (red.), *Readings in English transformational grammar*, Waltham: Ginn and Company, 83-98.
- Harder, P. (1996). *Functional semantics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Harder, P. (2007). Shaping the interactive flow. Language as input, process and product, *Acta Linguistica Hafniensia* 39, 7-36.
- Hansen, E. & L. Heltoft. (2011). *Grammatik over det danske sprog*. København: DSL.
- Hengeveld, K. (1989). Layers and operators in Functional Grammar, *Journal of Linguistics* 25, 127-157.
- Hengeveld, K. (1990). The hierarchical structure of utterances, i J. Nuyts, A.M. Bolkestein & Co Vet (red.), *Layers and levels of representation in language theory: A functional view*, Amsterdam: Benjamins, 1-24.
- Hengeveld, K. & J. L. Mackenzie. (2008). *Functional Discourse Grammar: A typologically-based theory of language structure*. Oxford: Oxford University Press.
- Huang, S.-F. (1975). *A study of adverbs*. Den Haag: Mouton.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. London: Routledge.
- König, E. & P. Siemund. (2007). Speech act distinctions in grammar. i T. Shopen (red.), *Language typology and syntactic description, Vol. I: Clause structure*, Cambridge: Cambridge University Press, 276-324.
- Langacker, R.W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar, Vol. 1: Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, R.W. (1991). *Foundations of Cognitive Grammar, Vol. 2: Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.
- Leech, G. (1981). *Semantics: The study of meaning* (2. udg.). Harmondsworth: Penguin Books.
- Lees, R.B. (1960). *The grammar of English nominalizations*. Bloomington: Indiana University Research Center in Anthropology, Folklore, and Linguistics.
- Loux, M.J. (1998). *Metaphysics*. London: Routledge.

- Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, F.R. (1979). *Modality and the English modals* (1. udg.). London: Longman.
- Perkins, M.R. (1983). *Modal expressions in English*. London: Frances Pinter.
- Schüle, S. 2000. *Perception verb complements in Akatek, a Mayan language*. Ph.d.-afhandling, Universität Tübingen.
- Searle, J.R. (1984). Intentionality and its place in nature, *Dialectica* 38.2-3, 87-99.
- Searle, J.R. (1989). How performatives work, *Linguistics and philosophy* 12.5, 535-558.
- Sinclair, J.McH. & R.M. Coulthard. (1975). *Towards an analysis of discourse: The English used by teachers and pupils*. Oxford: Oxford University Press.
- Svenonius, P. (1994). *Dependent nexus: Subordinate predication structures in English and the Scandinavian languages*. Ph.d.-afhandling, University of California at Santa Cruz.
- Vendler, Z. (1967). *Linguistics in philosophy*. Ithaca: Cornell University Press.